



..אמי זכרונה לברכה... נוסח אלבר כהן *

פאנאיט איסטראטי מרחוב הנביאים * המשקל. החרוז

והפגיס * המהפכה האלקטרונית * תרבות'מין אחרת

תרגום

המיכתב האחרון

באוקטובר 1981 מת ברובע שומפל ב' ג'בנה אחד מגדולי הסופרים היהודיים של צרפת, **אלבר כהן**, בגיל 84. כהן נחשב מזה שנות דור לאחד מגדולי הספרות הצרפתית. בעל סיגנון מיוחד ויכולת תיאור הממכרות בתרבותו. אלבר כהן נולד באי היווני קורפו (אותו הוא מכנה בספר ריו בשמו היווני העתיק — קפולניה) ל' משפחה יהודית ספרדית. בגיל צעיר עבר כהן עם הוריו לעיר-הנמל הצרפתית מאר-סיי. הוא השלים לימודיו בג'בנה כמישפטן, ועבד בתקופה שבין שתי מלחמות-העולם כמישפטן במוסדות חברי-הלאומים בג'בנה. בשנת 1926 ייסד בהשראת ד"ר חיים וייצמן בפאריס כתבי-עת יהודי, שבין משתתפיו היו ז'ורז' פרויד ואליכרם איינשטיין. את מלחמת-העולם השנייה

העביר בלונדון, ולאחר קום המדינה הוצע לו לשרת בשירות-החוץ הישראלי. עבור הקורא הישראלי מהווה אלבר כהן דמות אלמונית למחצה. ורק לפני כשנתיים ראה-אור לראשונה בתרגום לעברית סיפרו החשוב טולל *.

החודש ראה-אור ספר נוסף של כהן בתרגום לעברית תחת הכותרת הספר אשר לאמי ** בתרגומה המעולה של ניצה כהן ארלי, שהצליחה להעביר את קיסמו הספי רותי של כהן לעברית. דבר שניבצר בי תרגום העברי של טולל.

הספר אשר לאמי, הוא נסיון נוסף של סופר יהודי להתמודד עם דמות האם הי יהודיה. בעוד סופר כרימן גארי בהבטחה עם שחר *** מציג את האם היהודיה הי הוצאת ספריית פועלים.

* אלבר כהן — סוללו הוצאת הספרייה לעם — עם עובד.

** אלבר כהן — הספר אשר לאמי; עברית: ניצה כהן ארלי; הוצאת זמורה ביתן מודן, 108 עמודים (כריכה קשה).

*** רומן גארי — הבטחה עם שחר; הוצאת ספריית פועלים.

את שמלת המשי השחורה החגיגית עתה ואת אותם עדיים שעדיין נותרו לה... כהן מנסח את התקנת השבת של אמו כ, ממלכתה היהודית ומולדתה העלובה... אמו של אלבר כהן, בדומה לרוב היהודי דיות של סוף המאה שעברה, לא נישאה לאביו מתוך מאהבה. אבל המחבר מציג את הקשר-המישפחתי כך: „היא לא נישאה מאהבה. שידוכה, והיא קיבלה עליה את הדין ברצון. והאהבה התנכית



מופך כהן האם המיזרחית

נולדה, שונה בליכך מתשוקותי המערביות. אהבתה הקדושה של אמי נולדה בנישואין, עלתה כפורחת עם לידת התינוק שהייתי והתעצמה עוד יותר בבית שכתרה עם אישה היקר נגד החיים המרדעים. יש תשוקות מסחררות ושמופתי-שמשי. אין אהבה גדולה מואת..."

אלא שעד מהרה נוצר בעיני האם הרושם כי בנה הולך להתפטר: „משוה בנפשה את חייה-הרגש שלי, חרדה עלי מפני ידיות אקריחיהן של בנותי-הגויים, שהן יפות כל-כך ומשכילות אך קנאות ונעויות ויודעות בנוהגן המטורף להרוג לך בן בלהט התשוקה על דבר של מהיכר... כהן אינו שומר על רצף של זמן, ומבהיר לקורא כבר בהתחלה על מות אמו: „בזמן המלחמה מתה, בצרפת הכבושה, ואילו אני הייתי בלונדון. כל תקוות זיקנתה לצירי עלו בתוהו כמין סוף כזה — הפחד מצני הגרמנים, המלאי הזהוב..."

חשבוני-הנפש של כהן הוא ישרי וחוש-פני: „לבכות את אמן פירוש לבכות את ילדותך... וכך הוא מגיע לילדות המהגרים שלו במאראסי, אליה הגיע בגיל חמש. על הנזירות שאהבהו בבית-הספר של הכנסייה, ועל הפראנקופיליה שלו „דיוקנאותיהם של ראמיו, לה פונטינו, ז'אן דארק, דוגקליו, נפוליאון, פאסטור, ז'ול ז'רן, כמוכו... שהיו בארוננו. אהבת צרפת של כהן מאבדת עד מהרה את בתוליה, באמצעות אמו, ובגינה של פרשת דרייפוס: „בלום לא אחד מיצירי-שפן אלה הוא שחנק לנצח את זה שאמי כינתה זולא הגדול? מוכן שלא קראה אפילו אחד מספריו של הלה, אולם ידעה כי נחלק להגן על סרן דרייפוס. (איהו מין רעיון עלה כמחור של דרייפוס זה, נהגה לומר, לבחור במקצוע הזה של קצין, עם סכין גדולה בחגורתו. מקצועות שכאלה אינם בשבילנו...)“

תפנית ביחסי האם והבן באה כאשר

מזרח-אירופית. מציג כהן את האם היהודי דיה המיזרחית, ברגישות תיאורית וחוש-פנית מדהימה. הוא מעמת את עולמה הגאיבי מול תרבות המערב כולה, ומותיר את האם כמנצחת בשדה-המערכה זה.

את הספר אשר לאמי פותח כהן בתיאור בדידות של אדם בוגר: „כל אדם הוא בודד והכול מצפצפים על הכול ויפזרניו הם אי שומם... מתוך אתה בדידות הוא מעלה באוב את דמות אמו, ומבהיר לקורא „כן, המילים, מזרתי, המילים מנחמות ונוקמות. אך את אמי לא תחזרנה לי...“ למרות אי-הנחמה, בא כהן ומביא את מסע ההנצחה של אמו.

הורם הרץ של תמונות ילדות, בחרות ובגרות, בהן חוזרה ושבה לה דמות האם, מביא מאותו עולם שפע של אהבה, לעומת הדלות הסביבתית. מעין „אמי זכרונה לברכה, / הייתה צדקת נמורה...“ של חיים נחמן ביאליק, בגיורת רכבות ונדודים של המאה העשרים. הפרק השני של הספר, נפתח ב„כיום שישני אחי הצהריים. שהוא אצל היהודים ערב שבת קודש, נהגה אמי להתגנדר ולהתקשט.

גורקי של הבלקן ופרוסט של הלבאנט

החוויה הישראלית

— אשר איבדו כל פרופורציה נכונה בנושא זה ורוממו את שחר, ללמוד מעט מסיפורי אותם מלכים של ספרות מתורגמת, מלכים של חלקיק שנייה בפאריס.

דוגמה אחת של סופר שהגיע מבחינת חשיבותו לעשרת אם לא מאת מונים יותר מנו של מחבר הפולקלור הירושלמי שחר, הוא הסופר הרומני פאנאיט איס-פאנאיט, שבדומה לשחר העניק לצרפתים את קסם הזרות הרחוקה. על אותו סופר כותב הסופר הרוסי איליה ארנבורג בסיפרו אנשים, שנים, החיים *:

ב-1927—1928 השתקעו הצרפתים בקריאת ספרי פאנאיט איסטראטי. יצירותיו תורגמו לכמה-וכמה לשונות... בשתיים-שלוש שנים הופיעו לא פחות מעשרים מהדורות מספרי איסטראטי. רומן רולן התפעל מן המחבר הצעיר וכונה אותו, גורקי של הבלקאן. עבשיו זוכרים רק מתי-מספר את ספרי איסטראטי..."

ארנבורג ממשיך וכותב על „הצלחתו“ של סופר נשכח זה: „הצרפתים תמחו בראותם את שחרואדה במקסוון ומכנספים, איסטראטי סיפר שם על ילדותו, נדודיו, על ההרמונים כטורקיה... את סוף דרכו הספרותית של איסטראטי מתאר ארנ-בורג: „הוא מת כבוקארש ב-1935. ב' עיתונים הצרפתים הופיעו נקרולוגים * ועירי: הוא נשכח מלב הבריות...“

עם מזור הם הצרפתים. עם מזור יותר הוא עולם הספרות הצרפתי. היום אתה מלך לשעה. מחר אתה נקרולוג נשכח בפנית העיתון.

כמה חבל היה לראות עסקני ספרות ישראלים, פרחי מבקרים ומבקרים נבר לים, נופלים בפח הזה, שהעניק להם דויד שחר בזכותו מפרס מדיטי. הם שכחו ש' הספרות העברית אינה ספרות של מלך לאלפית דקה. כמה טוב שישנם אנשים המאמינים שהם ממליכי מלכים לאלפית של דקה. שיבוסס להם.



מזך זשנייה שחר מעבר לכל פרופורציה

מזה חודש יומים מתנהל מעל דפי המוספיל דויד שחר. העילה לפסטיבל זה נעוצה בראייה קרתנית גרינדא. סופר מקומי זכה בפרס ספרותי בבירת הספרות העולמית (לשעבר) — בפאריס. דויד שחר, שזכה לפני כחודש ימים בפרס מדיטי, דומה כאילו העביר את בקורת הספרות העברית הי מיקצועית על דעתה.

מאחר שדויד שחר אינו נימנה עם הליגה הראשונה של הספרות הישראלית כיום, וישנם רבים הרואים בו מחבר של פול-קלור ירושלמי, המוגבל לרחובות הנביאים והחבשים ספירה — הרי שיש בזכייתו משום פלא ספרותי. החוויה הישראלית ב' תיאוריו של שחר היא מעוותת למדי. מה עוד שאת עמדותיו הימניות-קיצוניות הוא אינו מצליח לעטוף במעטה של כישרון התוצאה: מין סלטיפירות מילולי של גוס' טאלגיה ירושלמית מוגבלת + עמדות חברתיות שחוקות. אלא שדויד שחר הי' לט לפני למעלה מעשר שנים, שאם הי' טבע לא העניק לו כישרון מקורי, הוא יכה את הטבע באמצעות הטכניקה.

מה עשה שחר? מצא נוסחה עברית לטכניקת הכתיבה של הסופר הצרפתי מר' סל פרוסטה (בעקבות הזמן האבוד). מין מצרף בלתי חדל של הגיגים, המתעפלים אחד במשנהו, הגיגים שללא כישרונו העילי של פרוסט הופכים למעין דייסת חול, הנידבקת לבתיה של ירושלים בימים של אובך חזק. ספריו של שחר תורגמו לצרפתית (ויש אומרים כי המתרגמת שיה' רה אותם בהרבה). התוצאה מוכיחה בדיחה על תחרות לחיקוי צ'ארלי צ'אפלין שנערכה פעם, תחרות שצ'ארלי צ'אפלין המקורי זכה בה במקום הרביעי. במילים אחרות: הצרפתים אכלו את פרוסט מעור בד מצרפתית לעברית ובחזרה לצרפתית, ונפלו לאותה מלכודת מתוחכמת, שטמן לתרבות ציפת דויד שחר — וכל הכבוד לו על כך.

אך אם להתייחס לחשיבותו העכשווית של שחר בפאריס, מוטב לו לשוחר הספ-רות הישראלי לדעת, כי בפאריס יש מלכים של רגע, ובעולם של ספרות מתורגמת ישנם גם מלכים של שנייה, או אפילו חלקיק שנייה.

מוטב להם למחפשי פולחני הסיפרות העברית — כל אותם רצנטורים אשר חגגו את חגו של שחר כחגה של הספרות העברית, הבל באמנון נבות, דרך שלמה פסירבלט וכלה במשה דור

* איליה ארנבורג — אנשים, שנים, חיים; עברית: איהו פורת; הוצאת ספרית פועלים; 2 כרכים (כריכה קשה).

** רשימת-זכרה על מות אדם, בצירוף ידיעות על חייו ופועלו.